

Georganiseerde telgroepen weten wel raad met grote slaapplaatsen

Ganzenslaapplaats.
Foto: Wim Weenink

Binnen het Meetnet Slaapplaatsen zijn gegevens van alle slaapplaatsen welkom, of ze nu klein of groot zijn. Toch staan gebieden met belangrijke aantallen extra in de belangstelling. Dat zijn vaak Natura 2000-gebieden die speciale bescherming genieten vanwege de belangrijke slaapplaatsfunctie. Met name als het gaat om ganzen zitten daar gebieden bij die vanwege hun omvang of ontoegankelijkheid zo moeilijk te tellen zijn dat het vaak gissen was hoeveel vogels er overnachtten. Daar moest verandering in komen. Georganiseerde acties boden uitkomst: groepen van 10-30 waarnemers die rondom een gebied de uitvliegende vogels tellen. Dat daar dan verrassende en spectaculaire resultaten uitrollen, zal niet verbazen.

Complex aan slaapplaatsen binnen één gebied

Een van de belangrijkste meetdoelen van het Meetnet Slaapplaatsen is de populatiegrootte per Natura 2000-gebied. Dat wil zeggen dat we van elk gebied willen weten voor welke aantallen het gebied van belang is als slaapplaats (tijdens de periode van maximaal voorkomen). Dat is nog zo niet makkelijk, want veelal liggen er meerdere slaapplaatsen binnen zo'n gebied. Om tot een betrouwbaar gebiedstotaal te komen, is een telling van al die slaapplaatsen noodzakelijk.

Met name bij ganzen is dat vaak een hele uitdaging: een veelvoud aan kleine en grotere wateren die in potentie allemaal geschikt zijn als slaapplaats. In de praktijk zijn die wateren echter niet allemaal even belangrijk en blijken de ganzen duidelijke voorkeuren te hebben. Hoofdslaapplaatsen noemen we die locaties: plekken die (vrijwel) altijd in gebruik zijn, en door substantiële aantallen. De Gelderse Poort is zo'n gebied waar we door frequente tellingen na een aantal jaren tellen het complex aan slaapplaatsen goed in de vingers hebben. De meeste locaties zijn overzichtelijk (voornamelijk kleiputten, oude rivierarmen en zandwinplassen) en dankzij een netwerk van waarnemers weten we vrij nauwkeurig welke wateren door de grootste aantallen worden gebruikt, en welke slechts kleine aantallen herbergen.

Grote en ontoegankelijke gebieden

Er zijn echter gebieden die zo groot en ontoegankelijk zijn dat de gangbare methode om alle losse slaapplaatsen te tellen niet haalbaar bleek. Het was voor ons reden om in 2012/13 in samenwerking met de terreinbeheerder (Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten) speciale telgroepen op te richten voor vier gebieden: de Oostvaardersplassen, de Biesbosch, De Wieden en het Fochteloërveen. Deze gebieden zijn zo groot dat alleen via een gecoördineerde telling een beeld is te krijgen van de slapende vogels. Het plan was om gelijktijdig op strategisch gekozen plekken langs de rand van het gebied uitvliegende vogels te tellen.

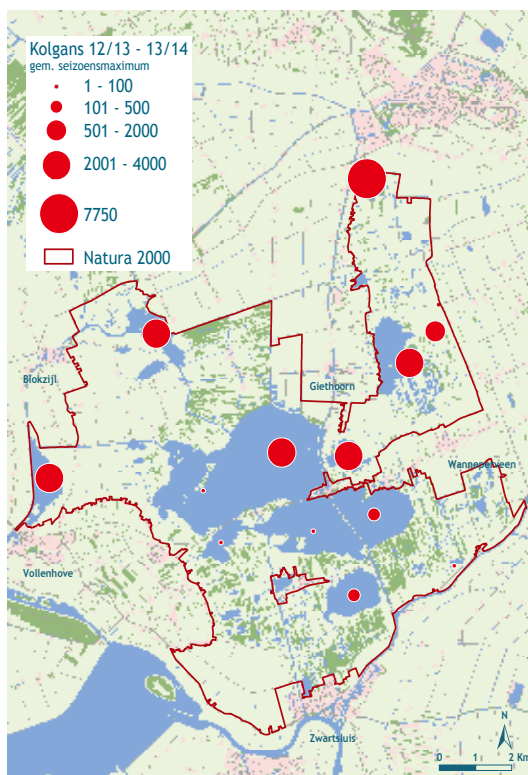
Het idee was natuurlijk niet nieuw. Elders in Nederland hadden vogelaars zelf al (veelal in vogelwerkgroepverband) telgroepen samengesteld om slapende aantallen vogels per gebied in kaart te brengen. Wat betreft het tellen van ganzenslaapplaatsen verdienen de tellers van Engbertsdijkvenen, Bargerveen en Groote Peel het om genoemd te worden. Maar er zijn meer gebieden waar slaapplaatsen middels gecoördineerde telacties worden onderzocht, zoals het Nieuwkoopse Plassengebied (Grote Zilverreiger), de Friese IJsselmeerkust (steltlopers) en sinds kort ook de Dollard (ganzen).

Hoe werkt dat dan zo'n telgroep?

De opzet is eenvoudig: het hele gebied wordt opgedeeld in deelgebieden (taartpunten) waarbij iedere teller een deel voor zijn rekening neemt. Als grens tussen de verschillende deelgebieden worden in het veld goed herkenbare punten gekozen, zoals een boom of een knik in een dijk. Op de teldag staan - afhankelijk van de grootte van het gebied - zo'n 10-30 mensen tegelijkertijd in het donker rondom het gebied gepost. Op plekken waar veel ganzen worden verwacht staan twee waarnemers: iemand telt en iemand schrijft. De meeste ganzen vliegen uit rond zonsopgang, maar

Tabel 1. Gemiddeld seizoensmaximum van ganzen en zwanen op slaapplaatsen in vier Natura 2000-gebieden in 2012/13 t/m 2014/15 (De Wieden alleen 2012/13 t/m 2013/14).

	Oostvaardersplassen	Biesbosch	De Wieden	Fochteloërveen
Kleine Zwaan	5	620	16	0
Wilde Zwaan	12	2	28	15
Toendrarietgans	43	680	45	7400
Grauwe Gans	6000	9900	4900	190
Kolgans	30400	31800	18600	3400
Brandgans	18100	4100	65	4

Figuur 1. Ligging van slaapplekken van Kolkans in Natura 2000-gebied De Wieden in 2012/13 t/m 2013/14.

bij een heldere nacht kan dat al snel een half uur eerder zijn. Horloges worden gelijkgezet om later eventuele dubbeltellingen te kunnen elimineren. Vervolgens wordt elke uitvliegende groep met exact tijdstip genoteerd. Er wordt doorgeteld tot alle ganzen zijn uitgevlogen; eventueel achterblijvende vogels worden eveneens geteld. Na afloop komen de tellers bijeen (vaak op het beheerkantoor van de terreinbeheerder) om onder het genot van soep of koffie de resultaten uit te wisselen en de totalen uit te rekenen. Inmiddels hebben de tellers de smaak te pakken: in 2014/15 zijn alle vier gebieden voor het derde opeenvolgende jaar op deze manier onder de loop genomen.

Verrassende resultaten op meerdere fronten

Alles bij elkaar duurt een telling nog geen twee uur, maar in die korte tijd kan een duizelingwekkend aantal vogels worden geteld! Alleen al bij deze vier gebieden gaat het in totaal om meer dan 100.000 ganzen (tabel 1). Maar de resultaten zijn ook op een andere manier van betekenis, want niet alleen zijn de aantallen nu bekend, we weten ook welke delen van het gebied vooral van belang zijn, oftewel welke delen als hoofd-

slaapplekken fungeren. Opmerkelijk was dat de ganzen niet zozeer de grote plassen gebruikten als slaapplek, maar een voorkeur bleken te hebben voor de kleinere en meer besloten plas/draslocaties. Kennelijk staan ze liever met de pootjes in het water dan dat ze rondobberen op open water. In De Wieden, waar veel wateroppervlak in uiteenlopende omvang aanwezig is, wordt dat duidelijk wanneer naar de groepsgrootte per plas wordt gekeken (figuur 1). Omdat de uitvliegrichtingen werden genoteerd, werd bovendien inzicht verkregen in de foerageergebieden die bij de slaapplekken horen. Zo bleek tot onze verrassing het grootste deel van de in de Oostvaardersplassen overnachtende ganzen 's ochtends linea recta het Markermeer over te steken naar foerageergebieden in Noord-Holland. Er waren tellingen waarbij 90% die kant op vloog! Voor deze ganzen is het blijkbaar rendabel om enkele tientallen kilometers te vliegen tussen foerageer- en slaapplek.

Tellers bedankt

Het gaat maar om een paar gebieden, en een telling kost weinig tijd; maar de onmisbare schakel in het doen slagen van een dergelijke telactie is de bereidheid van een grote groep waarnemers om op dezelfde ochtend op pad te gaan. Hulde voor deze groep van bijna 100 waarnemers! En daarmee willen we niet al die mensen tekort doen die in hun eentje hun slaapplek tellen, want zoals dit verhaal begint zo eindigt het ook: elke getelde slaapplek is er een, groot of klein.

> sovon.nl/slaapplekstelling

● **Olaf Klaassen**

ZOMERKAMPEN 2015

Onder andere:

- Fossielen (NJN)
- Insecten, Gaume (NJN)
- Zeilkamp (JNM)
- Baltische staten (JNM)
- Utrechtse Heuvelrug (NO)
- Zoetwaterleven (NJN)
- Biesbosch (JNM)

De NJN, de JNM en de Natuurontdekkers zijn drie jongerenverenigingen die allerlei activiteiten in de natuur organiseren voor jongeren van 8 tot 25 jaar. Tijdens excursies en (zomer)kampen ga je de natuur in en kijk je naar allerlei soorten planten, dieren en ander moois dat voorbij komt. 's Avonds is er een gezellig spel of kampvuur. In de zomervakantie hebben we extra gave zomerkampen, in de mooiste gebieden bij jou in de buurt of zelfs in het buitenland. Dus kijk op de websites voor meer bestemmingen en kom mee!

njn.nl
natuurontdekkers.nl
jnm.nl

Foto's: Tim Hofmeester en Anna van Rijn